

Zorana Guja Dražeta

Muzikološki institut SANU

zoranaethno@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0392-0932>

„Mimovi su gusle XXI veka“: analiza mimova o guslama, guslarima i guslarskim praksama na internetu^{*1}

Apstrakt: Jednostavna digitalna forma, ujedno jedan od zastupljenijih i najdjeljenijih sadržaja u polju kreativne slobode i digitalne kulture danas jesu mimovi/memovi posmatrani, u ovom slučaju, kao dio tzv. „Cyber Folk Art-a“ tj. „internet narodne umjetnosti“. Cilj rada jeste analiza internet mimova o guslama i guslarima pronađenih prvenstveno na društvenim mrežama Instagram, Fejsbuk i nekoliko primjera putem Gugl pretraživača. Na osnovu prikupljenih (internet) izvora i materijala moguće je iščitati različite nivoe identifikacije, simboliku, ali i način komunikacije i stereotipa koji se javljaju već kao prva asocijacija na guslarske prakse uopšte. U analizu i interpretaciju mimova će biti uključen kulturni i društveni kontekst, odnosno sveobuhvatne predstave i prikazi etničkih, nacionalnih, muzičkih i ličnih osnova pojedinih istorijskih i javnih ličnosti iz političkog i guslarskog svijeta koji će se tumačiti putem mimova – kombinacije slike i teksta (i)li videa.

Ključne riječi: internet, mimovi, gusle, komunikacija, humor, identiteti, stereotipi

Uvod

Internet kao svjetska (računarska) mreža s velikim naprednim komunikacionim sistemom pronašao je svoju široku upotrebu koja je služila kao baza za preuzimanje, a kasnije i za kreiranje sadržaja i komunikaciju. Danas je internet primjetan u upotrebi kod velikog dijela populacije sa ciljem obavljanja poslovnih obaveza, korespondencije, informisanja, zabave, ali i određenih vidova zloup-

* Ova studija je rezultat rada na istraživanju u okviru NIO Muzikološki institut SANU koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (br. 200176).

¹ Rad je saopšten na naučnom skupu *Antropologija književnosti, umetnosti i medija*, održanom na Filozofskom fakultetu u Beogradu u organizaciji Odeljenja za etnologiju i antropologiju od 22. do 23. decembra 2023. godine.

trebe u različite svrhe. „Meme“ ili „mim“ – jednostavna digitalna forma koja je jedan od zastupljenijih i najdjeljenijih sadržaja u okviru kreativne slobode i digitalne kulture danas. Nastao je kao rezultat kolektivnog stvaranja i razonode novih generacija čiji je prvobitni cilj bio humor i zabava putem kombinacije slike i teksta, a kasnije i videa. Mimovi danas nastaju pretežno u kombinaciji teksta i jedne ili više slika, ilustracija, gifova ili video snimaka, te se samim tim izgledi mimova stalno mijenjaju (Iloh 2021, 2). Najčešća osnova mimova je šablon koji se može izmijeniti prema ličnim afinitetima i mašti korisnika ili se mogu stvarati novi šabloni koji nakon određenog vremena postaju viralni, odnosno vidljivi. U procesu kreiranja, distribucije i doručivanja mimova važnu ulogu imaju interaktivnost i participativna kultura s jedne strane i intertekstualnost, brikolaž i remiks kao dio popularne kulture s druge strane (Banić Grubišić 2023, 64).

Mimetička obrada podrazumijeva raznovrsne tematike, gotovo svako ljudsko iskustvo i elemente života koji su nerijetko prikazani putem humora, ironije, parodije ili satire (Banić Grubišić 2023, 63–64). Pored toga, primjena mimova je uočena u širem društvenom kontekstu kao npr. u okviru iščekivanja rezultata izbora u Sjedinjenim Američkim Državama, u predizbornim kampanjama u Crnoj Gori, komentarisanja „neprijateljskog“ radnog okruženja ili za vrijeme COVID-19 pandemije i sagledavanja života tokom izolacije (Tay 2014; Vujanović 2021; Banić Grubišić 2022; Iloh 2021). Mimovi se kao takvi susreću u svakodnevnoj upotrebi kod pretežno mlađe (do 30 godina) i srednje starosne generacije (od 30 do 60 godina), neizostavan su dio popularne kulture određene korelacijom sa pojmom „odozgo“, posmatrani kao (nečije) stvaralaštvo i kroz njihovu simboličku upotrebu, brojnost, popularnost i komunikaciju (Žikić 2012, 316–317). Iako su u većini slučajeva prepoznati kao vid humora, mimovi se nerijetko povezuju s intertekstualnošću, tj. da se već postojeći ili prethodni tekstovi citiraju sa ciljem kreiranja parodije (Laineste 2016), dok se moć i sila mimetičke internet kulture ugleda upravo kroz ironiju (Zittrain 2014, 391). S druge strane, potreban je određeni stepen predznanja o kulturnom kontekstu da bi mim imao svoju osnovnu funkciju – što se i u ovom istraživanju o guslama i guslarima pokazalo kao neophodno. O jednostavnosti digitalne forme kao što je mim ali i njegove istovremene raznovrsnosti i kompleksnosti pisala je Ana Banić Grubišić navodeći sljedeće:

“Internet mimovi su digitalni, odnosno nisu usmeni a ni zapisani, proizvod su nedirektno komunikacije, u isti mah i trajni i prolazni, predstavljaju individualno čitanje kolektivnog događaja i obratno, karakteriše ih konstantno ponovno stvaranje, varijacije ali i inovacije, pri stvaranju postoji svesna namera, u pitanju su kolektivne predstave, distribuiraju se digitalnim kanalima komunikacije i deo su kolektivnog pamćenja”. (Banić Grubišić 2023, 157)

S obzirom na to da je riječ o komunikaciji na internetu, ovdje je važno napomenuti da se pojam interneta tretira kao kontekst u kojem se komunikacija

dogada u okviru potpuno drugačijeg okruženja od onog u kojem živimo. Stoga, dimenzije vremena i prostora, kao i samog čovjeka i načina komuniciranja (lično naspram kolektivnog) ne postoje onako kako ih tradicionalno doživljavamo, pri čemu treba imati na umu i multimodalni format u koji se oblikuju mimovi kao takvi. Iako je moje polje interesovanja djelimično vezano za ovu temu, tačnije za guslarske prakse posmatrane na nivou simboličke geografije, muzike i identiteta, željela sam da na momenat „iskoračim“ u oblast antropologije medija, stavljajući pred sebe kako metodološki, tako i analitički izazov. Za razliku od dosadašnjih „tradicionalnih“ terenskih istraživanja, ovo istraživanje možemo nazvati i etnografija „iz fotelje“ (Banić Grubišić 2012, 189), što mi je omogućilo i autorefleksivno sagledavanje.

Građa za ovaj rad prikupljena je u periodu od aprila 2023. do jula 2024. godine, a u pitanju je četrdeset mimova nastalih u proteklih sedam godina do kojih sam dolazila prvenstveno putem pretrage na društvenim mrežama Instagram i Fejsbuk, te nekoliko primjera preko Gugl pretraživača. Osim objava na pomenutim društvenim mrežama, mimovi su prikupljeni i u okviru drugih internet žanrova – na Instagramu u formi priče / storija (eng. *story*), kao i manji broj statusa na Instagramu i Fejsbuku koji u svojim komentarima imaju multimedijski sadržaj, mimove, emotikone i slično (Georgakopoulou 2015, 2017). Poput fotografija, i mimovi se, pored svoje primarne funkcije, mogu koristiti i kao alatke „izmamljivanja“ (eng. [*photo*]-*elicitation*) informacija od sagovornika ili autobiografsko „izmamljivanje“ (Banić Grubišić 2012; Banić Grubišić 2023, 160; Naumović, Brujić i Mitrović 2021, 162–164; Erdei 2015). U ovom istraživanju situacija je u dva slučaja bila obrnuta – tačnije dva mima su mi prosljeđena od ispitanika koje sam prethodno intervjuisala za potrebe doktorskog istraživanja, te sam se na taj način (ne)svjesno našla „sa druge strane terena“ (Iloh 2021, 4–5).

Kriterijum za odabir mimova je bio jednostavan – postojanje slikovnog makroa (šablonske) kombinacije slike i teksta ili videa (Banić Grubišić 2023, 110) koji sadrže gusle, guslare, neku situaciju ili bilo koji kontekst vezan za ukupnu guslarsku praksu. S obzirom na manji broj dostupnih i analiziranih mimova ovog sadržaja, kvantitet nije bio primarna kategorija već zastupljenost građe, pronalazjenje „matrica“, tj. uzorka i analiza sadržaja takve internet tekstualne i vizuelne forme (Vučinić-Nešković 2013, 208–215), čija se etnografska praksa istraživanja naziva i *mimografija* (Banić Grubišić 2023, 159).

U analitičkom segmentu sagledani su svi dostupni i navedeni mimovi, bez obzira na broj lajkova, komentara, daljih dijeljenja, broja rezultata u pretrazi ili zastupljenosti na internetu, čemu dodatnu „otežavajuću“ okolnost daje činjenica da je upravo mali broj modifikacija u smislu postojećih formi guslarskih mimova, njihovih replika, ali i publike kojoj su namijenjeni ovakvi sadržaji.

Prema riječima Konstance Iloh, iako se mimovi obično ne smatraju korisnim „alatima“ u okviru kvalitativnih istraživanja², njihova popularnost i sveprisutnost u savremenoj praksi ne umanjuju njihovu korist u empirijskim istraživanjima, već bi trebalo da ih „uzdignu“ (Iloh 2021, 3). Međutim, u metodološkom smislu potrebno je naznačiti da ne postoji jedinstveni, opšti način analize za sve žanrove internet mimova, bilo da su u pitanju slikovni (imidž) prikazi ili video klipovi (Banić Grubišić 2023, 94), nego predstavljaju spoj različitih umijeća analize u okviru antropološkog pristupa ovom fenomenu. Digitalne folklorne pojave moguće je sagledati i kroz razvoj i uticaj tehnologija, tj. tehnološkog „okoliša“ na čovjeka i na sve ono što se svakodnevno koristi, i na način mijenjanja i transformacije stvarnosti putem tehnologije kao što je to, na primjer, s posmatranjem tijela i tehnologija u postmodernoj perspektivi ili tjelesnosti i materijalnosti sagledane kroz teologiju i (digitalnu) antropologiju (Bristol 2009, 291–291; 307; Valković 2024, 283–286). Uzevši u obzir to da je u ovom radu osnovni materijal digitalni format koji u svojoj osnovi u pojedinim primjerima ima i auditivni (tradicionalni) izražaj sa specifičnim muzičkim stilo(vi)m(a), otvara se mogućnost za drugačiji aspekt posmatranja muzike i muzičkog stila kroz paralele između „kulturnog i organskog“ (Jan 1999).³

Kada govorimo o istraživanju sadržaja i pojava kao što su mimovi, oni se mogu podvesti pod tzv. antropologiju medija (Banić Grubišić 2013, 136–137), medijsku antropologiju, antropologiju masovnih medija, antropologiju masovnih komunikacija, antropologiju kulture i medija i digitalnu antropologiju (Rottenbuhler and Coman 2005, Valković 2024), dok u izvjesnom smislu, ovakva medijska kultura jeste preovlađujući oblik kulture u savremenom društvu (Kellner 2004, 6). Kreiranje, intervencije, prosljeđivanje i razmjena mimova putem imejlova, foruma i društvenih mreža vidljivi su kao „internet narodna umjetnost“, tj. „Cyber Folk Art“ (Foote 2007) u okviru savremene folkloristike, odnosno folklor. Antropološki pristup istražuje stvaranje, distribuciju i korišćenje medija na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i transnacionalnom nivou, dok u analitičkom segmentu mimovi kao dio medijske kulture mogu biti sagledani

² Iloh je predstavila pet načina na koje se mimovi mogu iskoristiti za kvalitativno istraživanje: 1) kao dio svakodnevne komunikacije i izražavanja; 2) da su mimovi vrijedne kulturne cjeline i simboli u procesu istraživanja; 3) oblici izgradnje odnosa i kultivisanja relacionih istraživanja; 4) da su mimovi posmatrani kao pristupi koji podržavaju daljinsko prikupljanje podataka; i 5) kao metod koji u procesu istraživanje unosi aktivnost učesnika, humor i kreativnost (Iloh 2021, 3).

³ Pri tome se kultura, poput bioloških oblika (gena), sagledava kroz fundamentalne jedinice kulturnih procesa, tačnije pitanja kulturne ontogenije i filogenije na osnovu takozvane „evolucione mimetike muzike“ kao što je to prikazano na primjerima muzike s kraja XVIII i početka XX vijeka u tekstu Stivena Jana (Jan 1999).

iz više uglova – koja značenja ljudi konstruišu na osnovu (masovnih) medija, kakvu ulogu imaju u kreiranju socijalnih odnosa i kolektivnih identiteta, kako se koriste mediji zarad ostvarivanja različitih političkih i drugih ciljeva od strane ljudi koji su bili „isključeni“ iz medijske produkcije i na koji način se oblikuju kulturne vrijednosti unutar datog društva (Banić Grubišić 2013, 142). Takav pristup mimovima zahtijeva posebnu obradu i dublju analizu koji prevazilaze okvire ovoga rada, te će interpretacija mimova uključiti vizuelni (slika/video), situacioni (npr. platforma gdje je objavljen mim) i tekstualni kontekst, a utvrđivanjem elemenata sadržaja i klasifikacije kroz teoriju o dvostepenom toku komunikacije biće objašnjena uloga mim objava nastalih u periodu od proteklih sedam godina do danas. Pored samog sadržaja mimova i njihovog „iščitavanja“ značenja, zanimljivo je sagledati i komentare objava koje je moguće svrstati prema popularnosti (broju lajkova), vremenu postavke i drugih nivoa klasifikacije i identifikacije sa sadržajem kao što su kulturno-prostorna i „etničko-kulturna“ (Ajduk 2018, 405), što će djelimično biti i prikazano u nastavku teksta.

Na osnovu prikupljenih (internet) izvora, odnosno građe, moguće je iščitati različite identifikacije, simboliku, ali i način komunikacije, humora i (mape) stereotipa (Antonijević i Banić Grubišić 2013, 140) koji se javljaju već kao prva asocijacija na ukupnu guslarsku praksu. U interpretaciju mimova će biti uključen kulturni i društveni kontekst, odnosno sveobuhvatne predstave i prikazi etničkih, nacionalnih, muzičkih i ličnih osnova pojedinih istorijskih i javnih ličnosti iz političkog i guslarskog svijeta će se tumačiti putem mimova – kombinacije slike i teksta (i)li videa. Autori mimova su u većini slučajeva anonimni, pa se postavlja pitanje da li su administratori stranica i kreatori sadržaja, tumači ili oboje istovremeno. U prikupljenim mim metrijalima – „digitalno distribuiranim duhovitim multimodalnim izveštajima“ (Muktupāvela 2018), primjetno je da se već poznatim riječima, situacijama ili zvuku daje novo značenje sa postojanjem skupa simbola, stila izražavanja, zajedničkih i/ili različitih identiteta i vrijednosti (Božilović 2006). Ostavrena naracija putem mimova posmatra se i kao oblik „digitalnog pripovijedanja“ koji može proizvoditi i reprodukovati „kulturološki manje ili više relevantne priče“ putem čega se ostvaruje neki nivo očekivanja u vezi sa datim sadržajem mima (Marković i Bojanić Ćirković 2024, 403). Najčešće je primjetan smisao za humor i predstavljanje gusala i guslara na nivou „mapa stereotipa“ na načine mapiranja stvarnih i simboličkih granica, upotrebe negativnih etničkih/regionalnih stereotipa i (ne)prikrivene agresivnosti humora (Antonijević i Banić Grubišić 2013, 140). Antropološke studije medija nastoje da opovrgnu postojeće „stereotipe“ o etnografiji medija i tako omogućće objektivni diskurs date problematike.

Dvostepeni tj. dvosmjerni tok komunikacije ogleda se u komunikativnosti putem muzike (guslarske prakse) između izvodača (muzičkog proizvoda) i

slušaoca (konzumenta) (Žikić 2010; Ristivojević 2012; Ajduk 2018, 404) koji su osnov za kreiranje mim sadržaja i njegovog daljeg modelovanja i komunikacije po istom sistemu. Kao što je primjer kod filmova, postavlja se pitanje da li mimovi i medijski sadržaji slični njima u oblasti popularne/masovne kulture mogu predstavljati ogledalo društva, tačnije da li mogu da „ponude“ zaključke ili uvide o vremenima njihovog nastanka i pretpostavke na različitim nivoima (Jarvie 1978). Ako uzmemo u obzir da mimovi imaju različite forme, evidentno je postojanje vizuelne eksplikature i implikature koje se generišu paralelno sa verbalnim (Forceville 2014; Forceville and Clark 2014), i u slučaju gusala imaju pretežno humorističke crte s različitim nivoima identifikacija. Tako se efekti humorističke komunikacije na internetu izražavaju kroz kontekstualnu restrikciju (eng. *contextual constraint*) i nenamjeravani ne-propozicioni efekat (eng. *non-intended non-propositional effect*) (Yus 2018; Manojlović i Radosavljević Krsmanović 2021).⁴ Obje stavke mogu imati pozitivan ili negativan uticaj na spoznajne efekte pri interpretaciji medijskog sadržaja, samim tim i mimova. To se u ovom slučaju odnosi na prepoznavanje, tj. identifikaciju na lokalnom, regionlanom, etničkom nivou grupa ljudi uključenih u interakciju – od kreiranja, preko prenošenja i komentarisanja do upotrebe ovog medijskog sadržaja.

Analiza mimova o guslama, guslarima i guslarskim praksama

Ako uzmemo u obzir višeznačnost mimova kao internet digitalnog folklo- ra, njegove sintaksičke i semantičke raznovrsnosti, analizirane mimeve moguće je svrstati u nekoliko grupa. Gotovo najveći korpus mimova zauzimaju mimovi vezani za asocijacije na „maticu“ guslarstva, današnju državu Crnu Goru, odnosno opisivanja različitih društveno-političkih prilika, javnih ličnosti, predstava i stereotipa o guslarskim praksama. Na prvom mjestu izdvaja se Petar II Petrović Njegoš, istorijska ličnost koja se često povezuje sa guslama i simbolom poštovanih, zaslužnih predaka (Lajić Mihajlović 2014; Trubarac Matić 2018). Od mnoštva primjera, izdvojili smo prikaze odnosa majke i kćerke, odnosno oca i sina gdje se „učenosť“ i „čojstvo“ ispoljava u Njegoševom liku i djelu. Gorski vijenac je predstavljen kao „sveta knjiga“, „Biblija“, da se jedino guslama može dočarati kako se neko osjeća tokom či-

⁴ Kako je navedeno, „kontekstualna restrikcija odnosi se na okvir interakcije i postoji pre nego što se pristupi interpretativnom procesu, dok se ne-nameravani ne-propozicioni efekat odnosi na osjećanja, emocije, utiske i sl. koji nisu demonstrativno nameravani od strane govornika“ (Manojlović i Radosavljević Krsmanović 2021, 252).

tanja navedenog djela. Njegošev lik je iskorišten kao popularni makro/imidž „Drake Dislike/Like“⁵ za poređenje pri čemu se upoređuju gusle sa drugim muzičkim instrumentima, tačnije električnom i akustičnom gitarom. U ovom slučaju, gusle su pozitivno konotirane u odnosu na dvije vrste gitare. Sličan primjer upotrebe gusala kao sadržaja za mim jeste u formi slike i natpisa „Alternativna Guslarska scena“⁶ gdje se sa jedne strane gusala pojavljuje svjetlosni trag, „prosvjetljenje“, dok isti taj trag na drugoj strani instrumenta postaje spektakl duginih boja. Time se aludira, s jedne strane, na prošlost Crne Gore i navodne kontroverzne Njegoševe aktivnosti tokom njegovog života, a s druge strane na Zakon o životnom partnerstvu lica istog pola i njegovog stupanja na snagu u Crnoj Gori 2021. godine. Kao i u drugim primjerima koji će biti prikazani u nastavku, gusle u Crnoj Gori će se u mimovima naći i u slučaju dokumentovanja događaja iz svakodnevnog „oflajn“ života (Shifman 2014, 118) i političkih prilika i izbora u Crnoj Gori (Vujanović 2021, 343). Upotrijebljeni su mimovi „dičnih Durmitoraca“, opisujući njihov odnos ka „ženskinju“, „đevojkama“ za koje bi učinili sve na svijetu, ali ih ipak bacaju sa litice nakon što im one zatraže da prestanu slušati gusle. U tom kontekstu iskorišten je mim popularnog „Dog-a“⁷ koji drži pištolj na glavi jer „ne može hendlovati ovaj krindž“⁸ (eng. *I can't handle this cringe*) misleći na svakodnevno zatrapavanje vijestima i informacijama o različitim („teškim“) temama o/u Crnoj Gori upućujući i na gusle („...Ne može se [u Evropu, dodala Z.G.D.] ni uz gusle ni uz diple“). „U Crnoj Gori slušam samo Vladu Georgieva i gusle“, jedan je od foto statusa na Fejsbuku koji je pokrenuo lavinu komentara, pretežno humoriističkog karaktera, a u tom fonu izdvaja se mim „Milogorac vs. Crnogorac“ sa mnoštvom „koketiranja“ u vezi sa crnogorsko-srpskim identitetskim pitanjima, pri čemu je „pravi Crnogorac“ rođen na Cetinju, kršten, svira gusle, svake godine čita „Gorski vijenac“, pije rakiju, ide na litije, ima tri sina, prađed mu tamanio Švabe itd. S druge strane, „Milogorac“ je rođen u Baru, gusle su mu „degutantne“ jer sluša tehno muziku, član je nekog antifašističkog udruženja, pije sajder „Somerzbi“, pohađao je časove građanskog, studira neke od umjetničkih fakulteta, obrezan je i ponavlja „nikad više 1918“, gdje se aludira na godinu stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

⁵ <https://imgflip.com/memegenerator/170196451/Drake-dislike-like>, Imgflip, n.d.

⁶ Ovaj mim svojim izgledom podsjeća na naslovnu stranu albuma „The Dark Side of the Moon“ rok benda Pink Floyd iz 1973. godine.

⁷ <https://knowyourmeme.com/memes/doge>, Know Your Meme, n.d.

⁸ Hendlovati i krindž su izrazi koje najčešće koriste mlađe generacije, a odnose se na uspješno baratanje nečim ili na dobro kontrolisanje neke situacije (engl. handle) i na teški osjećaj neugodnosti, blama ili blage jeze (engl. cringe).

Slika br. 1 – Njegoš⁹

Drugoj grupi mimova pripadaju oni koji su zasnovani na različitiom/istom „entičko-regionalno-kulturnom miljeu“. (Društveni) identiteti se uspostavljaju kroz relaciju ja – drugi i mi – oni, što prouzrokuje napetost u društvenim odnosima (Prelić 2008, 25), pri čemu se bilo koja kulturna grupa ne postaje sama po sebi, već kroz pomenuti odnos s drugima kroz identifikaciju pripadnika i manifestovanje njihovih identiteta u društvenoj praksi (Nedeljković 2007, 28). Radi se, dakle o distinkciji i stereotipima između „Dinaraca“ (Miorada) Dodika i (Aleksandra) Vučića prikazanih u „hercegovačko-crnogorskim“ nošnjama kako sviraju gusle, nasuprot „Lalama“ i „Banatu“. Taj mim nam prikazuje njihovu „dinarsku crtu“ i „bosansko porijeklo“ naspram „Banačana“ prikazanih u nošnji na tikvama, ali i gusala kao izrazito dinarskog instrumenta koji putem (narodne) istorije i poistovjećivanja sa junacima i precima omogućava duhovno jedinstvo i zblizavanje kroz očuvanje kolektiviteta i vaspitne uloge (Čubelić 1971, 166–167). Na političkom planu pojavljuju se mimovi vezani za protekle izbore za predsjednika Republike Srpske sa makroom „Who would win?“ koji prikazuju Vukotu Govedaricu („gusle boi“) – kršnog Hercegovca, domaćina, guslara i predstavnika opozicije i Željku Cvijanović („tranny boi“) – izdajicu, „ustašu“, osobu na vlasti naklonjenu Hrvatima i „izrod“ srpskog roda. Na popularnoj stranici Mim za trolovanje Hrvata pronašla sam mim nastao za vrijeme sportskog duela između Hrvatske i Srbije u momentu kada je Srbija trenutno imala bolji

⁹ <https://www.instagram.com/p/BxCFPIZBvs2/?igsh=MTdyOXF2YjFkenF2MQ==>, Nacija Srbija, 2019.

rezultat, što je prikazano slikom maksimalno pojačanog zvuka (gusala) i djeteta sa slušalicama koje plače od radosti i jačine frekvencija praćenog tekstom „Uradite braćo, srpstvo je naše“. Ovakvi identiteti nastali putem guslarske prakse mogu biti sagledani kroz subjektivnu i objektivnu dimenziju, kontekstualnost i dinamiku, uključujući stvar izbora, promjena i manipulacija (Prelić 2017, 67; Nedeljković 2007; Petrović 1988) primjetnim i u navedenim mimovima.

WHO WOULD WIN?

GUSLE BOI

imgflip.com

TRANNY BOI

Slika br. 2 – Govedarica vs. Cvijanovička¹⁰

Još jedan od pokazatelja „spajanja“ ali i „borbe“ za pitanje čije su gusle predstavljaju mimovi posvećeg „Gus Liju“, odnosno Brus Liju koji gusla. U pitanju je „(staro)hercegovačko-crnogorska“ verzija Gus Lija predstavljenog u narodnoj nošnji i ambijentu na otvorenom na Durmitoru, dok je druga verzija (zapadno)hercegovačkog „Gus Lija“ koji nastupa u savremenom kontekstu, „u civilu“, svirajući gusle na kojima se nalazi i šahovnica – jedan od simbola Hrvata u Bosni i Hercegovini. Na prvi pogled može se postaviti pitanje kakva je poveznica Brus Lija sa guslama i guslarskom praksom, sem igre riječi?! Mogući odgovor se krije u spomeniku Brus Liju¹¹ kao „neutralnoj“ osobi prihvatljivoj za sve, i to upravo u etnički podijeljenom Mostaru (Dražeta 2021, 2024) ili možda u paroli „Srbija do Tokija“.

¹⁰ <https://imgflip.com/i/2jvpwv>, Imgflip, n.d.

¹¹ O ideji i značaju ovakvog spomenika u Mostaru izjavio je jedan od idejinih tvorca spomenika: „onima koji su za vrijeme rata nogama otvarali vrata, Lee ne odgovara, kao ni brojnim ‘profesionalnim’ i ideološki zatrovanim Hrvatima, Bošnjacima i Srbima. Problem je što Bruce nije ni Bošnjak, ni Hrvat, ni Srbin, ni Židov, a mnogim generacijama je blizak“, <https://lupiga.com/vijesti/spomenik-bruce-leeju-u-mostaru-da-i-zasto>, Lupi ga 2005.

Slika br. 3 – Gus Lee¹²

Treću grupu čine mimovi koji govore o savremenom i repertoarskom okviru, načinu stvaranja pjesama i problematici (muzičke) opreme. Riječ je o predstavljanju „degradacije“ guslarskih pjesama danas za razliku od pjesama iz doba SFRJ, ubacivanja različitih pošalica, stihova lascivnog sadržaja i slično, što je i u prošlosti takođe bio slučaj, ali se takvom sadržaju nije pridavala veća pažnja jer se istaživala „čista“ epika. Uzevši u obzir oralnost kao jednu od najvećih karakteristika gusala i (epske) narodne poezije, stvaranje pjesama i „anonimnih“ autora isticanjem kolektiviteta, na humorističan način prikazan je npr. Filip Višnjici i vojnik – hroničar. Oni su „chad slepi guslar vs. virgin istoričar“ gdje vojnik naređuje „starini“ Višnjicu da „stavi u pesmu“ borbu i hrabrost Vuka Brankovića i izdaju Marka Mrnjavčevića jer od toga zavisi nacionalna istorija. To nam govori i o relacijama izvođač-stvaralac, direktnom komunikacijskom procesu i izvedbenom činu, pri čemu se kultura posmatra kao (ne)formalno ljudsko ponašanje koje muziku čini faktorom u komunikacijskim relacijama u društvu (Lajić-Mihajlović 2008, 226–227; Antonijević 2023, 147; Bleking 1992, 18).

Kada govorimo o tehničkim pomagalima pri savremenom izvođenju pjevanja uz pratnju gusala, ističe se neophodnost poznavanja funkcionisanja navedenog instrumenta i rada na njemu, upotrebe mikrofona i ozvučenja, kao i nosača zvuka, pri čemu se izdvaja mim sa likom Filipa Višnjicia, „estradnog umjetnika“, koji savremenim tehnološkim jezikom objašnjava šta mu je sve potrebno od opreme kako bi nastup bio što uspješniji sa „sound-om do jaja“. Pored toga, još jedan mim govori o tehnološkim problemima veb platforme za reprodukciju zvuka, odnosno Jutjuba (eng. *YouTube*). Radi se o opciji automatskog puštanja pjesama za redom gdje autoplej prebaci sa guslara Đorđa Koprivice na repera

¹² <https://www.instagram.com/p/BSX6-YgjCBU/?igsh=MTc3eW11aXk2NTB4eQ%3D%3D>, Club Parada 2017; <https://www.instagram.com/p/CXEQK9Nz29/?igsh=MWZtaGN4YzFwYXk1OA%3D%3D>, Tomic Toma 2021; <https://g.co/arts/PPTq3LuQSGYioQw8A>, Arts and culture, n.d.

Rastu dok je na mim slici prikazan bard guslarstva Boško Vujačić kako u toj situaciji ostavlja gusle.

Кад аутоплеј пребази са гуслара Ђорђа Копривице на Расту:

Slika br. 4 – Autoplej¹³

Posljednju grupu internet digitalnih sadržaja u ovoj popularnoj formi čine mimovi o upotrebi i funkciji gusala, tačnije guslarskim praksama koje podrazumijevaju muzičke i vanmuzičke elemente poput vježbanja, nastupa, mjesta okupljanja i druge infrastrukture (Cohen 1993, 1995) i različitih muzičkih žanrova i gusala. Jedan od mimova predstavlja „to doba godine“, tačnije jesen i ježa u kućici koji izbjegava sve zabavne sadržaje koje nudi vikend – od različitih žurki, izlazaka do odlaska kod djevojke koja mu poručuje „Sama sam kući“, i sve to zanemaruje i odlazi na guslarsko veče sa specijalnim gostom Đorđijem Koprivicom. Pojava guslara „zvijezda“ nije nova i nepoznata pojava, već se i u ovakvim slučajevima koristi kao „mamac“ za što veći broj publike (Murko 1951, 213–215; Lajić Mihajlović 2014, 69–71; Guja 2021, 86–87; Guja Dražeta 2023, 343), što, između ostalog, uzrokuje međusobno nadmetanje i konkurenciju ko je „najveći čuvar“, „baštinik“ i „izvorni“ guslar (Antonijević 2023, 103–104; Bošković-Stulli 1983, 226–227). Upotreba gusala u savremenoj praksi ogleda se u sklopu guslarskih večeri, regionalnih, republičkih i saveznih festivala, smotri i sabora izvorne muzike, na svadbama i slavama sagledana je kao muzička praksa i „sredstvo okupljanja i snažnog povezivanja“ (Ober 2007, 9), što je bila inspira-

¹³ <https://www.facebook.com/share/p/xRhChFewmrdJjtEn/>, Mim emancipacija 2020.

cija za takav mim. Radi se o slikovnom mimu gdje domaćin „usred večere“ moli guslara „da zapjeva“ i daje mu gusle, dok guslar preplašen poput prikazanog zeca bježi od forsiranja takve situacije i pokušava da je izbjegne. Taj primjer nam govori i o predstavljanju guslarske prakse kao uže lokalnog i ličnog značaja za pojedince, ali i o doživljaju pomenutog skupa i prostora „kod domaćina“ kojima se upisuju nova značenja, kao što je to slučaj na primjeru „džez muzike na otvorenom“ (Ajduk, Milosavljević i Banić Grubišić 2023).

Slika br. 5 – Guslar na slavi¹⁴

Segment guslarske prakse jeste višesatno vježbanje koje je poznato svima onima koji imaju bilo kakve veze s učenjem sviranja nekog instrumenta, pogotovo žičanih, gudačkih. Jedan od mimova prikazuje dvojicu kumova koji šest sati uporno vježbaju guslanje, odnosno vokalnu i instrumentalnu dionicu, dok njihove žene misle da su za to vrijeme pijani negdje u kafani i da ih varaju. Takav drugi mim se odnosi na dinamiku izvođenja pjesama koja je prilično glasna, u forte dinamici jer „drugačije ne može“, što je prikazano kao pandam jačini nekog trubačkog instrumenta ili na primjeru mima gdje dijete spava, a roditelji u šest sati ujutru sviraju gusle. Scenski nastup i izgled guslara u svom nepisanom pravilu podrazumijeva „ozbiljnost“ i ponašanje na sceni u skladu s ovim „svetim“ instrumentom i onome šta se uz njega pjeva. Guslari na svojim „scenskim prezentacijama“ u „realnom izvođačkom ambijentu“ (Đorđević 2010, 192–193; Đorđević Belić 2011, 425) često imaju ozbiljan, ponekad i ljutit, markantan izraz lica, što kod pojedine publike izaziva poštovanje i prikazuje guslarev sklad i doličnost guslama, preslikavajući tako fabulu opjevanog događaja kroz izvo-

¹⁴ <https://www.instagram.com/p/CvDSkfKMJPY/?igsh=ajlmc2poZ2R2bHZo>, Antismorkv 2023.

đenje, dramatičnu i emocionalnu prirodu gusala. Kod pojedinih se takav izraz čini zastrašujućim pa otud i mim koji prikazuje naklon svih učesnika na kraju guslarske večeri sa ljutitim smajlicem na njihovim glavama i natpisom „deset ljutih guslara“, što je zapravo predstavljanje ponekad preuveličanih ili komičnih reakcija guslara kao „dramaturga“.

Она: Недоступни су и нису нам се јавили већ шест сати, та двојица су сигурно пијани у некој крчми и varaју нас!!!

Мој кум и ја:

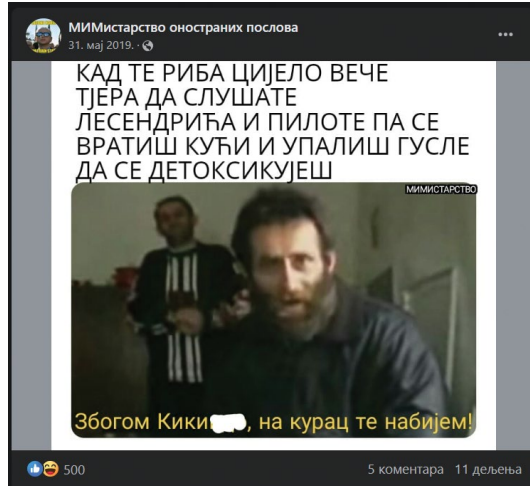

Slika br. 6 – Kumovi¹⁵

Poznato da je da se kultura u širem smislu posmatra kao (ne)formalno ljudsko ponašanje koje muziku, (samim tim i gusle kao dio tradicionalne muzike, dodala Z.G.D.), važnim činiocem u komunikacijskim relacijama u društvu (Bleking 1992, 18) koje može služiti i za opisivanje različitih osjećanja i stanja, muzičkih ukusa, odnosno stilova i žanrova muzike. Neki od takvih primjera mimova su oni gdje se na postavljeno pitanje „Šta slušaš?“ daje odgovor: „Otkud znam šta slušam, ja sam labilna ličnost, još samo gusle što ne slušam, a nije isključeno da i to počnem“ ili slučaj kada djevojka tjera momka da slušaju Kikija Lesendrića i Pilote (pop-rok izvođače), a on se po povratku kući „detoksikuje“ guslama. Još jedna „detoksikacija“ guslama jeste mim gdje je prikazan medijski eksponirana ličnost Miroljub Petrović koji djetetu svira gusle i govori mu „sada spavaš u beta režimu“ aludirajući na moć frekvencija i snažnu moždanu aktivnost, povišenu svjesnost, koncentraciju koje u budnom stanju daju beta talasi. Pored toga, Petrović često na negativan način pominje „alfa režim“ u kojem

¹⁵ <https://www.instagram.com/p/Ciz0uOss75t/?igsh=MW0ydWMxN2ZwdnljdQ%3D%3D>, Šumadijski mimovi 2022.

Ljudi ne mogu misliti racionalno i donositi „prave odluke“, zbog čega se „beta režim“, samim tim, povezuje s „pravim modom“ ljudskog djelanja i ponašanja, odnosno guslama.

Slika br. 7 – Detoksikacija¹⁶

Kada su u pitanju muzički ukusi, pronađeni status navodi da su „instrumenti naše klasične muzike gusle, saz, zurna, def, bubnjevi, jesam li šta zaboravio?“, da bi nakon jednog dana komenatara i rasprava ponovo objavio sljedeće: „od naše klačsne muske najviše volim sevdah i gusle“. Na komenar/pitanje Fejsbuk prijatelja zašto baš gusle, autor ovog statusa je odgovorio „treba znat slušati, deseterac je nenadjebiv“, a na pitanje o gangama, ojkalicama, bećarcu, potresalicama, groktalicama, autor je napisao da „to nije klasična, nego zabavna muzika“. Za razliku od slikovnih i tekstualnih mimova, video mimova o guslama i guslarima ima znatno manje, dok, npr. jedan od njih sa stranice Romanija.memes prikazuje vožnju momaka u automobilu niz Romaniju na putu ka Rogatici kada se radio u autu pokvari, pri čemu jedan od momaka uzima gusle i započinje pjesmu koja se pretvara u zajedničko, grupno pjevanje (Guja Dražeta 2024).

Osim istorijskih ličnosti i pojedinaca sa političke scene, predmet mimova vezanih za gusle su i ljudi iz estradnog svijeta poput Desingerice i Vojaža. Dragomir Despić, kontroverzni rep muzičar poznatiji pod umjetničkim imenom Desingerica našao je svoje mjesto u mimovima zbog izjave i imitiranja „seljačkog načina pjevanja i trilera“ koji asocijativno podsjeća na zvuk gusala. Upotrijebljen je mim sa njegovim likom koji je „nakalemljen“ u (vještački) stvoren „etno“ prostor, a to sve sjedinjeno u video mim gdje imamo pomenutog Desingericu, odnosno Dragomira

¹⁶ <https://www.facebook.com/share/p/pXNk4KFHW2XFy3hy/>, MIMistarstvo onostranih poslova 2019.

Guslića i njegov semplovani glas sa zvukom gusala, što je, zapravo odražena manipulacija (audio)vizuelnih masmedijskih sadržaja u formi mima (Shifman 2014, 118). Drugi reper koji se našao na meti mim familije jeste Vojaž (Vojage), dva-desetdvođišnji reper i muzičar Mihajlo Veruović. Vojaž je, poput Desingerice, široj mlađoj javnosti poznat po milioniskim pregledima na digitalnim platformama i posjećenosti nastupa, dok je Vojaž često predmet mnogobrojnih šala zbog pojedinih izjava izrečenih „sa pola mozga“. Osim toga, mladi reper često ističe kako Srbiju smatra svojom domovinom i da se uprkos teškom životnom putu ipak odlučio da život i karijeru nastavi u Srbiji, na šta su mu mnogi zamjerali zašto onda ima „inostrano“ ime nakon čega je uslijedilo „prevođenje“ njegovog umjetničkog imena na „srBsku“ stranu u kontekst sa guslama.

Slika br. 8 – Vojaž / putešestvije¹⁷

Završna razmatranja

Kao i na primjeru drugih žanrova internet mimova i muzičkih žanrova i stilova, i u predstavljenim i analiziranim mimovima primjetno je kreiranje sadržaja prema društvenim potrebama, upisivanje društvenog prostora u prostor muzike

¹⁷ <https://www.instagram.com/p/C81wKQmMATf/?igsh=a2R5NHhqZXNidnhl>, Šumadijski mimovi 2024.

i obratno, kao i mapiranje simboličkog prostora, stereotipa koji objedinjuju „fizički prostor u kojem se muzika događa i kulturno-geografski prostor identiteta i potencijalne kolektivno-ideološke ritualizacije“ (Milenković 2016, 17–18). Kada je u pitanju konstruisanje etničkog identiteta, pa u i slučaju putem muzike, tačnije guslarske prakse, ono nastaje u međusobnom odnosu različitih grupa, tačnije putem mimova mogu se primijetiti relacioni karakter etniciteta, subjektivni osjećaj pripadnika određene zajednice i same činioce koji vrše identifikaciju (Eriksen 2004, 64–66; Brubaker 2004, 41; Prelić 2017, 64–67; Nedeljković 2007, 24–28). Iako mimovi u svojoj primarnoj funkciji imaju zabavu, razonodu i humor, u ovom slučaju se pokazalo kao bitno upravo uloga mimova u refleksiji i/ili čak i kreiranju različitih kolektivnih identiteta. U mimovima se takođe ističe „lokalna geografska svijest“ (Mrgić 2016, 170) i utvrđeni regionalni identitet putem tradicije, simbola, istorije i društvenih praksi. Tako se postavljaju i određene (muzičke i kulturne) regionalne razlike, čak i stereotipi prema pripadnicima pojedinih regija ili manjih urbanih cjelina u okviru pripadnika iste ili različite etničke zajednice uz pomoć mimova na prostoru Bosne i Hercegovine-Republike Srpske, Crne Gore i Republike Srbije. Prisutno je prepoznavanje na lokalnom, regionalnom i etničkom nivou kako kod stvaranja i distribucije mimova, tako i na nivou komentaranja i njihove upotrebe od strane ljudi uključenih u ove prosee interakcije na društvenim mrežama.

Na osnovu prikupljenih i analiziranih mimova i ostalih izvora (statusa i komentara) može se zaključiti da su mimovi sa sadržajem različitih segmenata guslarskih praksi poslužili kao prikaz klasičnog makroa slika – mim formata sa šaljivim tekstom, reakcionim mimovima ili mimovima za poređenje. Za pojedine mimeve, a posebno one sa izrazitim lokalnim ili regionalnim identifikacijama, potrebno je poznavanje kulturnog i istorijskog konteksta da bi smisao mima sa elementima humora bio shvaćen i protumačen na pravi način. Često se ističe „tradicionalizam protiv modernosti“ prikazujući jaz i „premošćavanje“ između gusala kao „tradicionalnog biljega“ i savremenog, modernog svijeta i načina života, ponašanja, tehnologija i muzičkih ukusa, što je zapravo jedan od prikaza stereotipa, asocijacija i simbola vezanih za gusle. Naglašena je posebnost gusala u poređenju sa drugim instrumentima, najčešće sa gitarom ili čak zamjenom ova dva instrumenta. Mimovi prikazuju i stepen umijeća sviranja gusala i vještine potrebne za „saglasje glasa i gusala“, gdje se često upoređuju iskusni, „profesionalni“ guslari sa početnicima ili guslari „zvijezde“ sa manje poznatim izvođačima ovog narodnog tradicionalnog instrumenta. Izuzev analitičkog posmatranja sadržaja mimova saznajemo ne samo o direktnoj praksi i njenim različitim identitetskim učitanjima, već i o standardima i estetici svakodnevne upotrebe interneta, njegovim granicama i okvirima u dominantnim diskursima (Siuda, Nowak and Gehl 2022, 13). Time se potvrđuje i osnovno, ali ne i jedino načelo (digitalnog) načina prenosa poruka, nego i formiranje novog komunikacijskog okruženja koje mijenja i utiče na ljude, te ih tako i oblikuje na različite načine (Valković 2024,

287). Mimovi „žive“ i „umiru“ u zavisnosti od kulture i društva koje ih ili usvaja ili odbacuje, dok su u isto vrijeme prepoznatljivi, prilagodljivi i izdržljivi (Iloh 2021, 2–4), što se pokazalo i na ovim primjerima. Kao što je naznačeno u samom naslovu teksta nastalog na osnovu jednog mima – „Mimovi su gusle XXI veka“, pronađena je paralela između usmenog („narodnog“) i kolektivnog kvaliteta interneta i guslarskog stvaralaštva kroz komunikaciju, tačnije funkciju pjevanja uz gusle zarad očuvanja kolektiviteta, „glasa naroda“, uloge „hroničara“, ali i izraza pojedinca putem ove usmene tradicije, izraza i izvodačkog umijeća. Ako gusle i guslarsku praksu sagledamo kao višeznačnu pojavu, treba imati na umu okolnosti njihovih društvenih upotreba i značenja koji mogu biti interpretirani na mnogo različitih nivoa (Connell and Gibson 2004, 3). U tom smislu se, pri „živoj“ praksi, podacima nastalih na osnovu terenskog istraživanja i većine analiziranih mimova u kontekstu guslarskih vrijednosti, funkcije i asocijativnog značenja gusala izdvajaju sljedeći elementi: „čast“, „poštovanje“, „kvalitet“ i „prave vrijednosti“, „susret sa precima“, „istorija“, „tradicija i kultura“, „pripadnost narodu / bastionu / naciji“, „(srpskom) identitetu“, te da su gusle sredstvo koje pobuđuje „zadovoljstvo“, „duhovni mir“ i „ljubav“ kako kroz oličenje i zvuk samog instrumenta, tako i kroz talenat i umijeće pjevanja uz gusle. Može se reći da mimovi o guslama i guslarima, odnosno guslarskim praksama, predstavljaju svojevrsan uprošten način komunikacije u smislu korištenja stereotipa i simbolike koji upućuju na različite nivoe identifikacije, što je tema sa potencijalom za dalja i detaljnija istraživanja.

Izvori

- Imgflip. n.d. “Drake dislike like Meme Generator”. Pristupljeno 11.11.2023. <https://imgflip.com/memegenerator/170196451/Drake-dislike-like>.
- Know Your Meme. n.d. “Doge”. Pristupljeno 11.11.2023. <https://knowyourmeme.com/memes/doge>.
- Nacija Srbija (nacija_srbija). 2019. “Njegos”, Instagram, 4.5.2019. <https://www.instagram.com/p/BxCFPIZBvs2/?igsh=MTdyOXF2YjFkenF2MQ==>.
- Imgflip. n.d. “Who Would Win?”. Pristupljeno 12.11.2023. <https://imgflip.com/i/2jvpwv>.
- Lupiga.com / Ivor Car. 2005. “Spomenik Bruce Leeju u Mostaru, da i zašto”. Objavljeno 28.10.2005. <https://lupiga.com/vijesti/spomenik-bruce-leeju-u-mostaru-da-i-zasto>.
- Clup Parada (club_parada). 2017. “Gus Lee”, Instagram, 2.4.2017. <https://www.instagram.com/p/BSX6YgjCBU/?igsh=MTc3eW11aXk2NTB4eQ%3D%3D>.
- Tomic Toma (tomic.toma). 2021. “Gus Lee”, Instagram, 4.12.2021. <https://www.instagram.com/p/CXEqQK9Nz29/?igsh=MWZtaGN4YzFwYXk1OA%3D%3D>.
- Arts and culture. n.d. “Bruce Lee statue Mostar”. Pristupljeno 15.7.2024. <https://artsandculture.google.com/asset/bruce-lee-statue-mostar/PgFny1bsybAqAg>.
- Mim emancipacija. 2020. “Smrt popa Mila Jovovića.mp3”, Facebook, 17.4.2020. <https://www.facebook.com/share/p/xRhChFewmrdJjtEn/>.
- Antismorkv (antismorkv). 2023. “Bar jednu”, Instagram, 23.7.2023. <https://www.instagram.com/p/CvDSkfKMJPY/?igsh=ajlmc2poZ2R2bHZO>.

- Šumadijski mimovi (sumadijski_mimovi). 2022. "Kumovi", Instagram, 22.9.2022. <https://www.instagram.com/p/Ciz0uOss75t/?igsh=MW0ydWMxN2Zwdnlj-dQ%3D%3D>.
- MIMistarstvo onostranih poslova. 2019. "Detoksikacija". Facebook, 31.5.2019. <https://www.facebook.com/share/p/pXNk4KFHW2XFy3hy/>.
- Šumadijski mimovi (sumadijski_mimovi). 2024. "Vojaž'putešetsvije", Instagram, 30.6.2024. <https://www.instagram.com/p/C81wKQmMATf/?igsh=a2R5NHhqZXNidnhl>.

Reference

- Ajduk, Marija. 2018. „Razumevanje, stvaranje i slušanje muzikena internet sajtu YouTube: slučaj hora *Viva Vox*“. *Etnoantropološki problemi* 13 (2): 395–413. <https://doi.org/10.21301/eap.v13i2.6>
- Ajduk, Marija, Ljubica Milosavljević i Ana Banić Grubišić. 2023. „Muzički festivali kao prostor konstruisanja lokalnih identiteta na primeru manifestacije *Jazz in the Garden*“. *Muzikologija* 35: 37–52. <https://doi.org/10.2298/MUZ2335037A>
- Antonijević, Dragana i Ana Banić Grubišić. 2019. „‘Mape stereotipa’ kao duhovito-opaki proizvod: folklorizacija i komercijalizacija etničkih predrasuda u internet prostoru“. *Antropologija* 13 (1): 137–153.
- Antonijević, Dragana. 2023. *Antropologija folklor*. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu i Dosije studio.
- Banić Grubišić, Ana. 2012. „Obrok dana posle sutra. Predstave o hrani i ishrani u post-apokaliptičnim filmovima“. *Etnoantropološki problemi* 7 (1): 187–212. <https://doi.org/10.21301/eap.v7i1.9>
- Banić Grubišić, Ana. 2013. „Antropološki pristup medijima – kratak pregled (sa posebnim osvrtom na igrani film)“. *Antropologija* 13 (2): 135–155.
- Banić Grubišić, Ana. 2022. „Koronator – o folkloru Kovid-19 pandemije u Republici Srbiji“. *Antropologija* 22 (2): 95–117.
- Banić Grubišić, Ana. 2023. *Internet mimovi između folklor* i popularne kulture. Beograd: Institut za etnologiju i antropologiju i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu.
- Bleking, Džon. 1992. *Pojam muzikalnosti*. Nolit: Beograd.
- Bošković-Stulli, Maja. 1983. *Usmena književnost nekad i danas*. Beograd: Prosveta i Biblioteka XX vek.
- Božilović, Nikola. 2006. „Identity and the Meaning of Style in Subculture“. *Philosophy and society* 30: 233–250.
- Brstilo, Ivana. 2009. „Tijelo i tehnologija u postmodernoj perspektivi“, *Socijale ekologija* 18 (3–4): 289–310.
- Brubaker, Rogers. 2004. *Ethnicity without Groups*. Cambridge – Mass: Harvard University Press.
- Cohen, Sara. 1993. "Ethnography and Popular Music Studies". *Popular Music* 12 (2): 123–138. <https://doi.com/10.1017/S0261143000005511>
- Cohen, Sara. 1995. "Sounding out the City: Music and the Sensuous Production of Place". *Transactions of the Institute of British Geographers* 20 (4): 434–446. <https://doi.org/10.2307/622974>

- Connell, John and Chris Gibson. 2004. *Sound Tracks. Popular music, identity and place*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203448397>
- Čubelić, Tvrtko. 1971. Uvodna napomena u *Rad XV kongresa Saveza folklorista Jugoslavije u Jajcu 12–16. septembar 1968*, uredio Cvjetko Rihtman, 161–196. Sarajevo: Savez folklorista Jugoslavije.
- Dražeta, Bogdan. 2021. *Etnička identifikacija i granice u Bosni i Hercegovini: primeri Mostara i Sarajeva*. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Dosije studio.
- Dražeta, Bogdan. 2024. “Monuments in Mostar as Markers of the Symbolic Border and Post-war Memorialization”. *Geoadria* 29 (2), (in the press).
- Đorđević Belić, Smiljana. 2011. „Savremeno epsko pevanje: problemi, mogućnosti i perspektive proučavanja”. *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik* 59 (2): 425–433.
- Đorđević, Smiljana. 2010. „Figura pevača/guslara: kodiranje teksta socijalne uloge“. U *Likovi usmene književnosti*, uredila Snežana Samardžija, 147–204. Beograd: Institut za književnost i umetnost.
- Erdei, Ildiko. 2015. „Hor“. U *Plameni pozdravi. Reprezentativni portret detinjstva u socijalističkoj Jugoslaviji*, uredila Ana Adamović, 181–185. Beograd: Kiosk.
- Eriksen, Tomas Hilan. 2004. *Etnicitet i nacionalizam*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Foote, Monica. 2007. “Userpicks: Cyber Folk Art in the Early 21st Century.” *Folklore Forum* 37: 27–38.
- Forceville, Charles and Billy Clark. 2014. „Can pictures have explicatures?“. *Linguagem em (Dis)curso*, 14 (3), 451–472. <https://doi.com/10.1590/1982-4017-140301-0114>
- Forceville, Charles. 2014. „Relevance Theory as model for analysing visual and multimodal communication“. *Visual communication* 4: 51–70. <https://doi.com/10.1515/9783110255492.51>
- Georgakopoulou, Alexandra. 2015. „Small Stories Research Methods – Analysis – Outreach”. In *The Handbook of Narrative Analysis*, edited by Anna De Fina and Alexandra Georgakopoulou, 255–271. Chichester West Sussex: John Wiley & Sons.
- Georgakopoulou, Alexandra. 2017. „Sharing the moment as small stories: The interplay between practices & affordances in the social media-curation of lives”. *Narrative Inquiry* 27 (2): 311–333.
- Guja Dražeta, Zorana. 2023. „Jelica Belović Bernadžikovska: od male vezilje do guslarskih pjesama kroz prepiske i saradnje“. U *Savremena srpska folkloristika XII*, uredili Danijela Petković i Dejan Ajdačić, 337–349. Beograd–Loznica–Tršić: Udruženje folklorista Srbije, Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“, Komisija za folkloristiku Međunarodnog komiteta slavista, Centar za kulturu „Vuk Karadžić“, Naučno-obrazovno kulturni centar „Vuk Karadžić“.
- Guja Dražeta, Zorana. 2024. „Grupno pjevanje uz gusle u centralno-istočnoj Bosni“. U *Muzika u društvu*, uredili Aida Adžović, Ena Plakalo i Amila Ramović. Sarajevo: Muzikološko društvo FBiH, Univerzitet u Sarajevu i Muzička akademija (u štampi).
- Guja, Zorana. 2021. „Prilog proučavanju romanijskog stila pjevanja uz gusle kroz prizmu guslara Milovana Srdanovića“. U *Muzičko nasljeđe Bosne i Hercegovine*, uredile Tamara Karača Beljak i Jasmina Talam, 81–100. Sarajevo: ICTM Nacionalni komitet u Bosni i Hercegovini.

- Iloh, Constance. 2021. "Do It for the Culture: The Case for Memes in Qualitative Research", *The International Journal of Qualitative Methods* 20: 1–10. <https://doi.org/10.1177/16094069211025896>
- Jan, Steven. 1999. „The Selfish Meme: Particularity, Replication, and Evolution in Musical Style“, *International Journal of Musicology* 8: 9–76.
- Jarvie, Ian C. 1978. Seeing Through Movies. *Philosophy of the Social Sciences* 8 (4): 374–397.
- Kelner, Daglas. 2004. *Medijska kultura*. Clio: Beograd.
- Laineste, Liisi. 2016. "From joke tales to demotivators. A diachronic look at humorous discourse in Folklore." *Traditiones* 45 (3): 7–25.
- Lajić Mihajlović, Danka. 2014. *Srpsko tradicionalno pevanje uz gusle: guslarska praksa kao komunikacioni proces*. Beograd: Muzikološki institut Srpske akademije nauka i umetnosti.
- Lajić-Mihajlović, Danka. 2008. „Etnomuzikološki ‘portret’ narodnog muzičara: guslara“. *Muzikologija* 8: 225–240.
- Manojlović, Nina i Anica Radosavljević Krsmanović. 2021. „Analiza popularnih internet mimova o mačkama – postizanje efekta humora i značaj mačaka“. U *Srpski jezik, književnost, umetnost*, uredili Nikola Bujanja, Dragan Bošković i Miloš Kovačević, 249–266. Kragujevac – Drača: Filološko-umetnički fakultet.
- Marković, Olivera S. i Mirjana D. Bojanić Ćirković. 2024. „Poetika mima kao folklornog internet žanra“. U *Savremena srpska folkloristika XIII*, uredili Danijela Popović Nikolić, Nemanja Radulović i Danijela Mitrović, 398–417. Beograd – Loznica – Tršić: Udruženje folklorista Srbije, Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“, Centar za kulturu „Vuk Karadžić“ i Naučno-obrazovno kulturni centar „Vuk Karadžić“.
- Milenković, Miloš. 2016. *Povratak nasleđu: ogled iz primenjene humanistike*. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Centar za antropologiju javnih i praktičnih politika Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Dosije studio.
- Muktupāvela, Rūta. 2018. „University Students’ Humour in Digital Environment: Internet Memes as a Folklore Genre“. *Culture Crossroads* 12 (1): 4–18.
- Murko, Matija. 1951. *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike. Putovanja u godinama 1930–1932*. Zagreb: JAZU.
- Naumović, Slobodan, Marija Brujić i Katarina Mitrović. 2021. „Uvod u antropologiju fotografije u Srbiji“. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 69 (1): 151–171. <https://doi.com/10.2298/GEI2101151N>
- Nedeljković, Saša. 2007. *Čast, krv i suze*. Beograd: Zlatni zmaj i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Ober, Loran. 2007. *Muzika drugih*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Petrović, Edit. 1988. „Pristup proučavanju etničkog identiteta: na primeru crnogorskih kolonista u Vojvodini“. *Etnološke sveske* 9: 65–72.
- Prelić, Mladena. 2008. *(N)i ovde (n)i tamo: etnički identitet Srba u Mađarskoj na kraju XX veka*. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Prelić, Mladena. 2017. „Etnički identitet“. U *Mali leksikoni srpske kulture: etnologija i antropologija*, uredile Nina Aksić i Ljiljana Gavrilović, 64–69. Beograd: Službeni glasnik i Etnografski institut SANU.
- Ristivojević, Marija. 2012. „Proučavanje muzike u antropologiji“. *Etnoantropološki problemi* 7 (2): 471–486. <https://doi.com/10.21301/eap.v7i2.8>

- Rothenbuhler, Eric W. and Mihai Coman. 2005. *Media Anthropology*. Thousand Oaks: SAGE Publications. <https://doi.com/10.1007/s11616-005-0217-2>
- Shifman, Limor. 2014. *Memes in Digital Culture*. Massachusetts: The MIT Press.
- Siuda, Piotr, Jakub Nowak and Robert W. Gehl. „Darknet imaginaries in Internet memes: the discursive malleability of the cultural status of digital technologies“. *Journal of Computer-Mediated Communication* 28 (1), 1–14. <https://doi.org/10.1093/jcmc/zmac023>
- Tay, Geniesa. 2014. „Binders full of LOLitics: Political humour, internet memes, and play in the 2012 US Presidential Election (and beyond)“. *European Journal of Humour Research* 2(4): 46–73. <https://doi.com/10.7592/EJHR2014.2.4.tay>
- Trubarac Matić, Đordina. 2018. *Gusle naše nasušne: polemika o guslama sagledana u funkcionalno-pragmatičkom ključu*. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Valković, Jerko. 2024. „Digitalna antropologija: kako komunikacija u digitalnom okruženju utječe na čovjeka?“, *Diacovensia* 32 (2): 271–289. <https://doi.org/10.31823/d.32.2.5>
- Vučinić-Nešković, Vesna. 2013. *Metodologija terenskog istraživanja u antropologiji*. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Vujanović, Jelena M. 2021. „Mim stranice kao lideri javnog mnjenja u izbornoj kampanji za parlamentarne izbore u Crnoj Gori 2020. godine“. *Baština* 53: 341–353.
- Yus, Francisco. 2018. “Identity-related issues in meme communication.” *Internet Pragmatics* 1 (1): 113–133. <https://doi.com/10.1075/ip.00006.yus>
- Zittrain, Jonathan. 2014. “Reflections on Internet Culture.” *Journal of Visual Culture* 13 (3): 388–394. <https://doi.com/10.1177/1470412914544540>
- Žikić, Bojan, 2012. „Popularna kultura: nadkulturna komunikacija“. *Etnoantropološki problemi* 7 (2): 315–341. <https://doi.com/10.21301/eap.v7i2.1>
- Žikić, Bojan. 2010. „Antropološko proučavanje popularne kulture“. *Etnoantropološki problemi* 5 (2): 17–39. <https://doi.com/10.21301/eap.v5i2.1>

Zorana Guja Dražeta

The Institute of Musicology SASA, Belgrade, Serbia

zoranaethno@gmail.com

“*Memes as the Gusle of the 21st Century*”:
*An Analysis of Memes About Gusle, Gusle Players
 and Gusle Practices on the Internet*

Memes are nowadays both a simple digital form and one of the most prevalent, widely shared contents in the field of creative freedom and digital culture, observed in this case as part of the so-called “Cyber Folk Art”. This paper aims to analyze Internet memes about the gusle (one-stringed instrument) and gusle players, primarily found on social networks such as Instagram and Facebook or obtained via Google searches. Based on the collected (internet) sources and ma-

terials, different levels of identification, symbolism, communication and stereotypes, which already emerge as the first associations with gusle practices, can be discerned. The cultural and social contexts will be included in the analysis and interpretation of memes, i.e. comprehensive performances and depictions of ethnic, national, musical and personal foundations of certain historical and public figures from the political and gusle music world will be interpreted through memes – a combination of image, text, and/or videos. As is the case with other genres of Internet memes and musical genres and styles, the creation of content based on social needs, the writing of social space into musical space and vice versa, as well as the mapping of a symbolic space and stereotypes are evident in the presented and analyzed memes. It can be said that memes about gusle and gusle players, i.e. gusle practices, represent a kind of simplified form of communication in terms of the use of stereotypes and symbolism that indicate different levels of identification, which is the topic with potential for further and more detailed research.

Keywords: Internet, memes, gusle, communication, identities, stereotypes

*« Les mèmes sont les gusle du XXIe siècle »:
analyse des mèmes sur les gusle, les joueurs de gusle
et les pratiques de gusle sur internet*

Une forme numérique simple, et en même temps l'un des contenus les plus fréquents et les plus partagés dans le champ de la liberté créative et de la culture numérique sont aujourd'hui des mèmes, vus ici comme faisant partie du « Cyber Folk Art » c'est-à-dire de « l'art populaire internet ». L'objectif du travail est l'analyse des mèmes internet sur les gusle et les joueurs de gusle trouvés principalement sur les réseaux sociaux Instagram, Facebook et dans quelques cas, sur Google. À partir des sources et des matériaux (internet) recueillis, il est possible de lire différents niveaux d'identification, la symbolique, mais aussi le mode de communication et les stéréotypes qui apparaissent déjà comme la première association à des pratiques de gusle en général. Dans l'analyse et l'interprétation des mèmes sera pris en compte le contexte culturel et social, c'est-à-dire que les représentations globales et les aperçus des traits ethniques, nationaux, musicaux et personnels de certaines personnalités historiques et publiques du monde politique et de celui des gusle seront interprétés par l'intermédiaire des mèmes – combinaisons des images et du texte et/ou des vidéos.

Mots clés: internet, mèmes, gusle, communication, humour, identités, stéréotypes

Primljeno / Received: 14.09.2024

Prihvaćeno / Accepted: 01.11.2024